

DE N.V. KONINKLIJKE VEENENDAALSCH
SAJET- EN VIJFSCHACHTFABRIEK
V/H

W E D U W E D . S . V A N S C H U P P E N & Z O O N

TE
VEENENDAAL

Werkstuk van
R. van Wijk.

Kasteel Nijenrode
Januari 1954

DE GESCHIEDENIS EN ONTWIKKELING VAN HET BEDRIJF.

In het jaar 1549 werd in de Gelderse Vallei een veenkolonie gesticht, waaraan het huidige Veenendaal haar naam dankt . In de turfindustrie werkten veel Vlamingen, die de wolindustrie als huisindustrie hadden meegenomen. Aan deze huisindustrie dankt de wolfabriek haar ontstaan.

Dirk Steven van Schuppen begon in ± 1800 een wolkammerij. Hij kocht de ruwe wol van de Veluwse boeren en waste en kamde deze wol met de hand. Vervolgens verfde en twijnde hij de wol nadat ze door de huisvrouwen was gesponnen. Daarna bracht hij het afgewerkte product op de rug naar de markt. Reeds spoedig kreeg hij enige arbeiders in dienst tot in 1855 zijn zoon Steven van Schuppen samen met zijn moeder het bedrijf voortzette.

Zo stond in 1860 een oude vijfschachtweverij in Veenendaal, waar ruwe wol werd verwerkt en gesponnen. Een vijfschacht was een weefgetouw, waarop vissersbaai werd geweven.

In 1883 werd Steven van Schuppen opgevolgd door zijn neef M. ten Kate en een notaris Dubois. Reeds vroeg gaf de directie blijk oog te hebben voor de sociale omstandigheden van het personeel:

In 1888 werd reeds een eigen pensioenfonds gesticht en in 1897 vond de oprichting plaats van het muziekkorps "D.S.", dat ook nu nog grote bekendheid geniet in Veenendaal en omstreken.

In 1906 volgde J.P.C. Leinweber, een andere neef van Steven van Schuppen, de beide directeuren op.

In 1936 werd hij opgevolgd door Mr F.J. Callenbach en Drs W.A. Frederikse, die thans beiden directeur van het bedrijf zijn.

Inmiddels had het bedrijf zich snel uitgebreid. Hier volgen enige jaartallen, die een beeld geven van de groei:

- 1883 Bouw van de spinnerij.
- 1890 Bouw van een kantoor en een bundelafdeling.
- 1914 Bouw van de lage kammerij.
- 1919 Eerste invoer van buitenlandse ruwe wol.
- 1926 Bouw van de ververij, eerste deel.
- 1928 Bouw van de jagerij en magazijnen.
- 1931 Bouw van de hoge kammerij.
- 1932 Bouw van de ververij, tweede deel, de wasserij en het verflaboratorium.
- 1933 Bouw van een nieuw kantoor.
- 1940 Bouw van de Franse spinnerij.
- 1946 Bouw van de Chemische fabriek tegenover de wolfabriek.

In 1906 was de fabriek inmiddels tot een familie N.V. uitgegroeid.

In 1949 werd het bedrijf het praedicaat "Koninklijke" verleend zodat de naam van het bedrijf tenslotte is geworden:

N.V. Koninklijke Veenendaalse Sajat- en Vijfschachtfabriek
v/h Wed. D.S. van Schuppen en Zoon.

Het wapen van het bedrijf bestaat uit een turfschip, uit de tijd van haar oprichting, doorsneden met een S van de naam van de oprichter. Boven het wapen prijkt een kroontje sinds de fabriek het praedicaat "Koninklijke" verwierf.

De personeelsbezetting verliep gedurende de groei als volgt:

<u>Jaar</u>	<u>Aantal werknemers</u>
1870	100
1882	170
1906	300
1914	400
1936	450
1946	459
1947	541
1948	644
1949	652
1950	729
1951	779
1952	728 1)
1953	788

- 1) Deze achteruitgang was het gevolg van de depressie na de hausse, veroorzaakt door het uitbreken van de oorlog in Korea.

VII
DE VRIJE TIJDSBESTEDING
DOOR INVLOED DER ONDERNEMING.

Het bedrijf schenkt aan haar personeel vele mogelijkheden tot besteding van de vrije tijd. Het bedrijf kent de volgende bedrijfsverenigingen:

1. Muziekvereniging "D.S."

Reeds in 1897 werd deze vereniging opgericht. Er bestond toen in Veenendaal behoefte aan een muziekkorps ter gelegenheid van de kroning van Koningin Wilhelmina. Het muziekkorps heeft een uitstekende reputatie en geniet veel bekendheid in Veenendaal en omgeving. De leden beschikken over eigen uniformen en instrumenten. Het korps ontvangt regelmatig uitnodigingen om concerten te geven. De letters D.S. zijn de voorletters van de stichter der fabriek.

2. Meisjesclub.

De aan het bedrijf verbonden sociaalwerkster verzorgt een meisjesclub voor de jonge meisjes, die op de fabriek werken. Eén maal per week komen de meisjes bij elkaar om te borduren, te handwerken en te zingen. Bijna alle meisjes van 14 tot 18 jaar nemen aan de club deel.

Het doel van de meisjesclub is de meisjes van de straat te houden en het onderling contact te verbeteren.

3. Voetbalvereniging.

Ook de voetbalvereniging heeft een groot aantal leden en de vereniging beschikt over een goede accommodatie.

4. Tafeltennisclub.

Tot de leden van deze vereniging behoort voornamelijk het kantoorpersoneel.

5. Toneelclub.

De toneelclub verzorgt een groot gedeelte van het programma van de personeelsavonden.

Elk der bovengenoemde verenigingen heeft een eigen door de leden gekozen bestuur.

Naast deze verenigingen kent het bedrijf voor de vrije tijdsbesteding nog de volgende mogelijkheden:

6. Personeelsavonden.

Er bestaat in het bedrijf geen personeelsvereniging. De Personeelschef en zijn beide assistenten organiseren elk half jaar een personeelsavond. De toneelclub verzorgt een groot gedeelte van het programma.

A. Bedrijven met meer dan 500 arbeidskrachten.

1. Firma Gebr. van Leeuwen: Wolindustrie: wollengarens, dameskousen, sportkousen en sokken.
2. N.V. Koninklijke Veenendaalsche Sajet- en Vijfschachtfabriek, v.h. Wed. D.S. van Schuppen en Zoon: wollen handbreigarens en industriegarens, chemische produkten.
3. Veenendaalsche Stoomspinnerij en Weverij N.V.: flanel, graslinnen, lakens, slopen, schertenstof, technische weefsels, shirting, popling, cambries, drill, jeans, schoenvoering, kaasdoek, hospitaallinnen, diverse gerubberde weefsels.
4. Gebr. van Schuppen's Ritmeester Sigarenfabriek N.V.: Sigaren.

B. Bedrijven met 200 - 500 arbeidskrachten.

1. N.V. Nederlandse Maatschappij van Kogellagers S.K.F.: Kogellagers
2. Veenendaalsche Ijzerindustrie v.h. Gebr. G.H. van Leeuwen: hang- en sluitwerk voor woningbouw, rijwielsloten bellen voorvorken.
3. de Frisia Wolspinnerij N.V.: Garens van wol, rayon, nylon, al of niet gemengd, voor huishoudelijke doeleinden.
4. "Hollandia" Tricotagefabriek N.V.: Dames-, heren- en kinderondergoed in charmeuze, wol, halfwol en katoo
5. Leidee Wolspinnerij N.V.: Handbreigarens, industriegarens.
6. Panter Sigarenfabrieken H. en J. van Schuppen C.V.: Sigaren.

C. Bedrijven met 50 - 200 arbeidskrachten.

1. Recters Fabrieken N.V.: Chemische, farmaceutische en cosmetische producten, levensmiddelen.
2. N.V. Mantelfabriek "Speciaal": Damesmantels.
3. Weverijen Jos Gehéniau N.V.: Handgewezen tafelkleden e.d., dubbelzijdige slaapkamerkleedjes.

D. Bedrijven met 25 - 50 arbeidskrachten.

1. L. van de Bosch C.V.: Steenplankjes, steenrekken, kisten.
2. Everwear Veenendaal N.V.: bedrspreien, peignoirs, slaapkamerkleedjes, badmatjes, gordijnstoffen.
3. Metaalhandel en sloopwerken van DIJK: Slopen van gebouwen en machines.
4. N.V. v.h. Wed. de Haas: Autoreparatie-inrichting.
5. Fa. Gebr. Harn: Loodgieterswerk, sanitair.
6. Hendi Fijnmetaal-fabriek: Tafelbestek, keukengarnituur, roomstellen, bonbonschaaltjes.
7. N.V. Carolan Holland: Garens van stapelvezels.
8. Chem. Industrie Hollantor: Ongeweven ("non-woven") doek.

KORTE GESCHIEDENIS VAN DE N.V. KONINKLIJKE VEENDAALSCH E SAJET- EN VIJFSCHACHTFABRIEK VOORHEEN WEDUWE D.S. VAN SCHUPPEN EN ZOON TE VEENENDAAL.

De geschiedenis van het bedrijf, - voortaan aangeduid als "van Schuppen" - gaat terug tot de 18e eeuw, waardoor het zeker tot de oudste wolbedrijven van ons land gerekend kan worden. Als oprichtingsdatum wordt aangenomen 1799, hoewel bekend is, dat reeds omstreeks 1760 een zekere Steve van Schuppen in Veenendaal het beroep van wolkanmer uitoefende.

Zijn zoon, Steve van Schuppen, geboren 1767, was eveneens werkzaam in het wolkammers-ambacht, terwijl zijn jongste zoon, Dirk Stevenszn. van Schuppen, geboren 1803, zijn naam voorgoed aan het Veenendaalse bedrijfsleven zou verbinden.

Er is bekend, dat in 1809 het bedrijf deed "in de vakken van wolkammerij, sajeterij, weverij en ververij". Aan deze weverij ontleende het bedrijf zijn naam "vijfschacht-fabriek". Er werd nl. een zware wollen stof geweven op een weefgetouw met vijf schachten.

Na de dood van D.S. van Schuppen in 1885, werd er niet meer geweven.

Over het aantal mensen, dat in de eerste tijd bij van Schuppen werk vond is weinig bekend. Het kammen van de wol geschiedde met de hand met eenvoudige hulpmiddelen. Deze gekamde wol werd in huisbedrijf tot garen gesponnen.

Uit het archief van Veenendaal blijkt, dat in 1843 bij van Schuppen 26 arbeiders en 4 kinderen werkten, terwijl we kunnen aannemen, dat er in 1855 tenminste 50 personen geregeld werk vonden.

De totale opbrengst in 1842 was 16.700 pond garen en sajeterij.

Een van de zeer weinige malen, dat de arbeidsvrede in het bedrijf werd verstoord, was in 1837, toen D.S. van Schuppen de gekamde wol voortaan in Leiden machinaal wilde laten spinnen. Onlusten dreigden, zodat hij zijn plannen opschortte, overigens slechts voor een half jaar, toen hij tevens een "rosmolen" (aangedreven door een paard) op het terrein plaatste om de machines in beweging te brengen.

In 1855 berokkende de watersnoodramp het bedrijf grote schade. Kort na deze ramp stierf Dirk Stevensz., waarna zijn weduwe (de Wed. D.S.) en zijn zoon Steven IV het bedrijf voortzetten.

En grote omwenteling bracht het jaar 1865, toen de eerste stoommachine in het bedrijf kwam. Het werd hierdoor mogelijk met spin- en kammachines te gaan werken.

Het bedrijf ontwikkelde zich nu snel.

Steven van Schuppen was in 1885 kinderloos gestorven. Nadien is het bedrijf overgegaan op andere afstammelingen van D.S. van Schuppen hoewel een derde buiten de familie geraakte.

Opgemerkt dient te worden, dat reeds in 1888 een pensioenregeling werd ingesteld, waaruit is voortgekomen de thans bestaande stichting "Pensioenfonds Wed. D.S. van Schuppen en Zoon".

Als Vennootschap onder firma werd het bedrijf voortgezet tot 1906. In dat jaar volgde de omzetting tot een naamloze vennootschap, met een geplaatst kapitaal van f 777.000,-.

In 1936 werd, naast de fabricage van sajeterij- en handbreigarens, de vervaardiging van industriegarens ter hand genomen, waardoor de conjunctuur-gevoeligheid aanmerkelijk verminderde.

Na de oorlog nam de personeelsbezetting snel toe, mede door de bouw in 1947 van een chemische fabriek, waarin, onder meer, uit een bijproduct van het wolbedrijf, het wolvet, cholesterol bereid wordt.

Omstreeks 1949 werkten ± 600 personen in beide fabrieken, terwijl dit aantal thans, in 1962 ruim 900 bedraagt.

Bij het honderdvijftig-jarig bestaan, in 1949, heeft H.M. de Koningin de verdiensten van het geslacht van Schuppen geëerd, door het bedrijf het praedicaat "Koninklijke" toe te kennen.

Einde 1960 kwam de N.V. met een emissie, gepaard gaande met een aanvraag tot opneming in de notering ter beurze van Amsterdam, waarmee het besloten karakter van de vennootschap een einde nam.

De laatste jaren vindt verwerking van wol met de nieuwe kunstvezels volgens de laatste methoden plaats onder controle tevens v

een modern geoutilleerd bedrijfs-laboratorium.

De afzet op de binnenlandse markt, vooral van handbreigarens onder het merk "Scheepjeswol", is zeer bevredigend en neemt een vooraanstaande plaats in, terwijl de export, uitsluitend handbreigarens, de laatste vijf jaar verviervoudigde en zich gunstig blijft ontwikkelen.

De toekomst wordt, juist ook wat betreft de Euromarkt, met vertrouwen tegemoet gezien.

= = = = =

Het chemische bedrijf.

Hoewel het chemische bedrijf in feite buiten het bestek van dit geschrift valt, willen we toch enkele opmerkingen aan dit snel groeiende nevenbedrijf wijden.

Een mengsel van wolvet (adeps lanae) met 25% water, staat bekend als lanoline. Lanoline vindt zijn toepassing o.m. in de cosmetische industrie (unguentum leniens of coldcream). Doordat het alleen oplosbaar is in aether en chloroform, is het een belangrijke constituent voor in-water-oplosbare pharmaca, welke via de huid moeten worden geapliceerd (hormonen-crèmes, lippen-crème, etc.)

De productie van o.m. cholesterol is de laatste jaren zo toegenomen, dat de eigen productie van wolvet onvoldoende is en het wolvet op grote schaal elders wordt gekocht.

De chemische fabriek brengt de volgende produkten in de handel: cholesterol, cholesterylacetaat, cholesterylbenzoaat, cholesterol technisch, lanoline, vloeibare lanoline, wolvetalcoholen en wolvetzuren.

In januari 1963 werd het bericht gepubliceerd, dat met een der afnemers overeenstemming was bereikt over een vérgaande samenwerking. Het betreft hier de chemische industrie N.V. W.H.J. van OLPHEN en Zoon te Nederhorst den Berg, die zich bezig houdt met de fabricage van grondstoffen voor de levensmiddelen-industrie; zij is o.m. de grootste producent van ei-poeder in West Europa.

In de loop der jarenlange relatie met deze N.V. is de overtuiging gegroeid, dat het voor beide partijen van belang is de activiteiten op dit gebied te coördineren.

Van Schuppen heeft daartoe de helft van de belangen van Van Olphen kunnen verwerven.

= = = = =

BESCHRIJVING VAN HET PRODUCTIE-PROCES.

1. Grondstoffen opslag.

Onze wandeling door het bedrijf zullen we beginnen in het pakhuis, waar de aangevoerde grondstoffen worden opgeslagen. (Naast het pakhuis voor grondstoffen, zijn er opslagruimten voor halfprodukten en gereede produkten. De totale vloeroppervlakte van de opslagruimten bedraagt ca. 7000 m²).

We onderscheiden twee soorten balen, nl. die met de meestal ongewassen ruwe scheerwol en die met een halfprodukt, het zgn. kamband, op bollen gewikkeld.

De laatste soort, het kamband, is voornamelijk afkomstig uit Zuid-Amerika. Deze wol is reeds in het land van herkomst gesorteerd, gewassen, gekardeerd en gekamd. Momenteel wordt meer dan 50% van de wol in de vorm van kamband aangekocht.

De eerste soort onderscheiden we in: